

RECERCA

74

MIGUEL DE UNAMUNO

Fra Lluís Arrom

MIGUEL DE UNAMUNO

FRA LLUÍS ARROM

En la figura de Miguel de Unamuno hi ha una riquesa de pensament i una profunditat molt més gran del que jo hagi pogut captar o expressar. Però té alguns punts que ens poden ajudar en el nostre camí de fe.

Don Miguel de Unamuno va néixer l'any 1864 a Bilbao. Va viure en un període de la història d'Espanya particularment difícil però molt ric, també a la vegada, en pensament. Va morir quan acabava de començar la Guerra Civil, l'any 1936.

Miguel de Unamuno, de petit, recorda encara el bombardeig de Bilbao en la Guerra Carlista. Són interessants els seus records d'aquesta guerra, quan reflexionarà sobre els esdeveniments i la història, li posarà el nom d'intrahistòria. Dirà que els esdeveniments que apareixen als diaris, les guerres o els canvis polítics i socials, acaben menjant-se la nostra vida, acaben destruint el més important de nosaltres, el que ell anomena intrahistòria, que és la vida quotidiana, la història de la nostra pròpia vida, el que som nosaltres. Hi ha una novel·la que es diu «Paz en la guerra», una de les primeres novel·les que va escriure, on explica com, malgrat que hi havia una guerra en aquell moment, la gent tenia les seves petites alegries, els seus problemes, les seves preocupacions, els homes parlaven en el bar de les coses de sempre... Ell explica que hi ha tot un món que continua existint i vivint profund en les persones, malgrat els esdeveniments, i que no podem permetre que el que succeeix s'ho acabi menjant tot, que no visquem la nostra pròpia història en el més profund.

Tornant al fil de la seva vida, als setze anys se'n va a Madrid. Era un home enormement intel·ligent. Es treu el doctorat en Filosofia i Lletres en pocs anys. La seva etapa d'escriptor començaria en aquesta primera etapa de joventut, en la qual hi ha un interès per la intrahistòria, pel problema d'Espanya, el problema d'Europa, el problema social, per la llengua com a ànima del poble. I aquest període va del 1884 al 1897. Aquest any, el 1897, és una data molt important en la vida d'Unamuno perquè té lloc la seva crisi religiosa. Viu un moment d'angoixa molt profund i es retira durant un temps a un convent de dominics. Allà viu com una espècie de

«conversió», com una adhesió total i absoluta a la fe catòlica. Però aquesta crisi no desemboca en una fe total, com podria semblar si un llegeix el seu diari espiritual. La raó, per a Unamuno, no arriba a ser mai compatible amb la fe, i ell no és capaç de superar això, i no és capaç de renunciar a aquesta raó, però, per altra banda, per a Unamuno el tema de Déu, el tema de la fe és absolutament nuclear en la vida humana, és el més important, és l'únic important.

A partir d'aquest moment el tema religiós va agafant un protagonisme molt gran en el seu pensament, en els seus escrits, i comencem un període que va de 1897 a 1913 que el qualificarem com a «abisme». És el tema de la immortalitat de l'ànima, el tema de la religió, com quelcom que dóna el sentit a l'existència, les relacions tràgiques entre la raó i la fe, la ciència i la religió. Un llibre d'aquest període seria: «El sentimiento trágico de la vida».

Els altres períodes de la seva vida com a escriptor, el tercer i el quart, segueixen en aquesta línia. El tercer període que aniria fins a 1927 el qualificariem com a «agonia», i d'aquest període trobem poemes com «El Cristo de Velázquez» o novel·les com «Abel Sánchez», «Niebla», «La agonía del cristianismo». I el quart període, l'últim, del 1927 al 1936, és com una síntesi del seu pensament, representada per la novel·la «San Manuel Bueno Mártir», escrita el 1931.

Va estar casat amb Concha Lizarraga. La seva dona va ser molt important per a ell. Es van estimar molt profundament tots dos. I, precisament, en el tema de la fe és important perquè ell sempre tindrà una immensa admiració pel cristianisme de la seva dona, per la seva fe, per la seva entrega, i el seu amor. Per a Unamuno això és la vida autèntica, encara que li costi molt fer-ho compatible amb la raó, com veurem.

Sense la seva dona, ell no hauria pogut ser l'escriptor que va ser. Sempre va viure protegit per ella, en moments durs d'exili a l'illa de Fuerteventura, a París, quan va morir el seu tercer fill Ramón Genaro l'any 1902... El suport de la seva dona i la seva fe el van sostenir en aquells anys tan durs.

És curiosa l'anècdota que quan va tenir l'angoixa tremenda que va desencadenar la seva crisi religiosa, la seva dona el va agafar com si fos un infant i li va dir: «Fill meu». Unamuno tenia una gran admiració per a aquest amor de compassió, per a aquesta tendresa que fa seu el sofriment de l'altre. D'alguna manera la dona d'Unamuno era com una mare per a ell.

El gran tema del seu pensament és el de la fe. ¿Què significa creure? ¿Què implica? ¿I que vol dir no creure en Déu? Per a Unamuno la fe és una necessitat

vital, o sigui, no és una necessitat de la intel·ligència o de la raó, sinó que és una necessitat absolutament vital. L'home concret, l'home de carn i ossos viu enfrontat a la seva mortalitat, a la seva finitud i, a la vegada, viu amb un desig molt profund d'immortalitat, de viure sempre, però viure d'una manera plena; viu amb un anhel de divinitat, de Déu, d'absolut, d'identificar-se amb tota la natura, amb tota la creació... Hi ha com un anhel que anirà molt lligat a l'amor. Quan estimes, quan intueixes el misteri de l'altre que tu estimes, et resulta insuportable la idea que aquesta persona pugui desaparèixer, que la vida no tingui cap mena d'objectiu ni de sentit. Per a ell realment creure en Déu és quelcom absolutament vital: «No es pues necesidad racional, sino angustia vital, lo que nos lleva a creer en Dios. Creer en Dios es ante todo y sobre todo, he de repetirlo, sentir hambre de Dios, hambre de divinidad, sentir su ausencia y vacío, querer que Dios exista. Y es querer salvar la finalidad humana del Universo. Creer en Dios es anhelar que le haya y es, además, conducirse como si le hubiera; es vivir de ese anhelo y hacer de él nuestro íntimo resorte de acción».¹

L'actitud que prendrà Unamuno davant la vida serà viure com si cregués, encara que moltes vegades la raó li digui que no. La raó que ell havia adquirit des de jove, tal com vivia en el seu temps, com afrontava els temes de la ciència, de l'univers, de l'ànima humana... Per a ell no és possible viure com si no existís Déu. És l'única actitud vàlida que troba, viure com si existís encara que ho dubti.

«Queremos salvar al mundo de la nada. Y para esto Dios. Creer en un Dios vivo y personal, en una conciencia eterna y universal que nos conoce y nos quiere, es creer que el Universo existe para el hombre».²

¿I què significa no creure en Déu per a Unamuno? Per a ell és com una monstrositat molt gran no voler que existeixi Déu. Pot entendre que el món cregui, que algú senti la desesperació de no poder creure, que hom intenti fins i tot oblidar aquest anhel profund, però el fet de voler que no existeixi Déu per a Unamuno és una cosa inconcebible, és com negar l'essència de l'humà. El desig de creure, la set de Déu i d'eternitat, són el fonament de la fe per a Unamuno. «Lo cierto es que creer en Dios es hoy, ante todo y sobre todo, para los creyentes intelectuales, querer que Dios exista. Querer que exista Dios, y conducirse y sentir como si existiera. Y por este

¹ MIGUEL DE UNAMUNO, *Del sentimiento trágico de la vida*, dins *Obras Selectas*, col. Austral Summa, ed. Espasa Calpe, Madrid 1998, cap. XIII, p. 182.

² O. c., p. 180.

cambio de querer su existencia, y obrar conforme a tal deseo, es como creamos a Dios, esto es, como Dios se crea en nosotros, como se nos manifiesta, se abre y se revela a nosotros. Porque Dios sale al encuentro de quien le busca con amor y por amor, y se hurta de quien le inquiere por fría razón, no amoroso. Quiere Dios que el corazón descanse, pero que no descanse la cabeza...»³

Qui desvetlla aquesta set de Déu, aquest anhel és l'amor que lliga amb la bellesa, però no la bellesa superficial, sinó la bellesa que intueixes en tot allò que viu i en les persones. És quelcom que roman sempre, malgrat els anys, malgrat les circumstàncies.

Un altre element molt important en Unamuno, que forma part de l'ésser humà, és el que ell anomena: la *congoja*. Precisament perquè tu no tens por d'estimar, d'intuir la bellesa, i a la vegada ets lúcid i t'adones que tots morim i que tot acaba, apareix en el cor de l'home el sentiment de *congoja*. Tot es mor, tot és una cosa tremendament absurda... ¿Què passa aquí? «Acongojados al sentir que todo pasa, que pasamos nosotros, que pasa lo nuestro, que pasa cuanto nos rodea, la congoja misma nos revela el consuelo de lo que no pasa, de lo eterno, de lo hermoso».⁴

Per a Unamuno, d'alguna manera, si poguéssim parlar de prova de fe, la prova de la fe per a ell seria precisament això, aquesta *congoja*, que dintre nostre no podem renunciar a que no hi hagi eternitat, a que no hi hagi immortalitat, a que no hi hagi sentit, a que no hi hagi Déu. I que la possibilitat d'això produeix aquesta mena d'angoixa, de neguit, de *congoja* (com es diu en castellà). I això, per a ell, podria ser com la prova de que l'home és alguna cosa més que materialitat. Hi ha alguna cosa molt més gran.

El punt de partença de la reflexió d'Unamuno, sempre ho repetirà, és l'home concret, l'home de carn i ossos, l'home que viu, que estima, que té por a la mort, l'home real. I partint de l'home, com encara el tema de la fe, que ell no pot passar de llarg perquè, com deia, ho considera vital. L'actitud de l'home valent, coratjós, és acceptar la vida com una espècie d'agonia, de dir: Jo visc com a creient els valors de l'evangeli, amb una immensa admiració per la figura de Crist... La vida cristiana per a ell és plena de sentit, és bonica: que els més petits són els més grans, el saber

³ O. c., cap. IX, p. 191.

⁴ O. c., cap. IX, p. 199.

oblidar-se d'un mateix per donar-se als altres, descobrir que tens un Déu que és un pare, que allò que ell anomena «la consciència de l'univers» és persona. Viure com a cristià, diu, és el que val la pena viure encara que sigui en agonia. Perquè hi ha aquesta raó que t'està dient que això no és veritat o pot no ser veritat. Diu que una persona no pot renunciar a la seva fe, encara que l'hagi de viure d'aquesta manera, agònica.

Per a Unamuno, la persona humana és un criteri importantíssim. De cap manera no es vol perdre el que anomenem *humanitat*, sinó que la humanitat es realitza en cada persona humana, en els anhels, en els seus patiments, en el seu amor...

Té una reflexió també interessant sobre l'esperança, la relació entre esperança, fe i amor. Unamuno dirà que en realitat la fe és filla de l'esperança, creiem perquè esperem, creiem allò que esperem, o volem creure allò que esperem que sigui veritat. Esperem la immortalitat, esperem que tot l'univers conté una realitat personal, amorosa, que ens estima. Que la vida humana, la vida de la persona té sentit i, per tant, nosaltres esperem que això sigui i fem l'opció de creure.

En «El sentimiento trágico de la vida» diu: «La sustancia, o más bien, el sustento o base de la esperanza, la garantía de ella es la fe. Creemos porque esperamos. Es la esperanza en Dios, esto es el ardiente anhelo de que haya un Dios que garantice la eternidad de la conciencia lo que nos lleva a creer en Él».

Fins i tot diu: «El creer es una forma de conocer, siquiera no fuese otra cosa que conocer nuestro anhelo vital y hasta formularlo».

Aquest «anhelo vital» és una forma de fe incipient.

Per a Unamuno és molt important que l'home miri de fit a fit el que ell anomena els fins, miri de fit a fit aquesta necessitat humana que té anheli d'eternitat, de Déu, de sentit, d'amor i, a la vegada, que s'enfronti als seus propis dubtes i a aquests raonaments que li diuen que això no és veritat, perquè opti per creure, pel sentit.

Mai un home pot fer-se el desentès d'aquest anheli profund. No hi ha res pitjor que la indiferència, que el rebuig d'aquest anheli profund que tenim. L'actitud, doncs, és la lluita.

Miguel de Unamuno sentia també un profund respecte a l'estimació del poble. Ell havia fins i tot militat en el partit socialista, després ho va deixar perquè se centraria completament en la recerca d'aquest sentit últim de la vida. Però sempre va tenir un gran amor al poble, a la gent, i troba que la gent ha sabut mantenir aquesta fe, que a través de les seves tradicions populars, les seves creences, enmig dels seus sofriments i lluites ha optat per creure, per trobar sentit a la vida. Moltes vegades, la vida de la gent madura i la mort estaran molt presents.

La novel·la que al final vull comentar «San Manuel Bueno Mártir», expressa de manera molt bonica tots aquests pensaments d'Unamuno. També té expressions sobre la fe catòlica, sobre l'Església. Considera que l'Església és la guardiana, la que guarda aquest anheli, aquest sentiment tràgic de la vida, que no ha de permetre que això es dilueixi i es perdi. D'alguna manera, a través d'ella, el poble al llarg dels segles l'ha mantingut i l'ha viscut, no ha renunciat a ell.

Miguel d'Unamuno, quan parla de l'amor, he dit abans que parla d'un amor compassiu. Per a ell, doncs, l'amor és patir amb l'altre, és desig que l'altre no mori, és la pena o el dolor pel dolor de l'altre. Arriba a dir que aquest amor el podem tenir

per tot l'univers, per totes les criatures. Hi ha com una mena de compassió, de pietat, de tendresa per a les persones i per a tot el que viu. Precisament per la seva fragilitat i la seva mortalitat. «El amor personaliza cuanto ama. Sólo cabe enamorarse de una idea personalizándola. Y cuando el amor es tan grande, y tan vivo, y tan fuerte y desbordante que lo ama todo, entonces lo personaliza todo y descubre que el total Todo, que el Universo es Persona también, que tiene una Conciencia, Conciencia que, a su vez, sufre, compadece y ama, es decir, es conciencia. Y a esta Conciencia del Universo, que el amor descubre personalizando cuanto ama, es a lo que llamamos Dios. Y así el alma compadece a Dios y se siente por Él compadecida, le ama y se siente por Él amada, abrigando su miseria en el seno de la miseria eterna e infinita, que es al eternizarse e infinitarse la felicidad suprema misma».⁵

⁵ O. c., cap. VII, p. 139.

A vegades, sentint a Unamuno, fins i tot pot donar la sensació que identifica tota la natura amb Déu mateix, com si fos panteïsta. Alguna vegada llegint-lo m'ha donat aquesta impressió. Però ell té aquest anhel molt fort de la personalitat de Déu, del Déu que pateix i estima i, a la vegada, aquest anhel profund de l'home no és perdre's en el Tot sinó seguir sent un mateix, jo personal, que em relaciono amb Déu. I, d'alguna manera, tot el que viu, tot el que existeix és expressió d'aquest Déu, d'aquesta realitat infinitament gran.

Unamuno diu: «Cuando la compasión, el amor, nos revela al Universo todo luchando por cobrar, conservar y acrecentar su conciencia, por concientizarse más y más cada vez, sintiendo el dolor de las discordancias que dentro de él se producen, la compasión nos revela la semejanza del Universo todo con nosotros, que es humano, y que nos hace descubrir en él a nuestro Padre, de cuya carne somos carne».⁶ Per a Unamuno l'Univers no pot ser una cosa despersonalitzada. Al darrere hi ha una Persona que s'assembla a nosaltres. La creença, doncs, en un Déu personal i espiritual, es fonamenta, diu Unamuno, en la creença en la nostra personalitat i espiritualitat.

⁶O. c., cap. VII, p. 149.

Si nosaltres som aquest misteri, que tenim anhel d'eternitat, que desitjaríem estimar amb un amor immens, que l'existència de les persones, d'alguna manera, ens la podem arribar a fer nostra, que podríem no morir mai, ni els altres..., si nosaltres som això, Unamuno diu que ha d'existir aquesta Consciència semblant a nosaltres però molt més gran, eterna, total, que està al darrere de tot allò que viu. ¿El Déu d'Unamuno s'identifica, doncs, amb l'Univers? ¿És un Panteisme? Realment a vegades ho sembla, no obstant en Unamuno és fonamental l'exigència que Déu és Déu i nosaltres som nosaltres, que la consciència de cadascú no es pot diluir en el tot. La relació íntima, personal amb Déu, és una cosa fonamental en Unamuno. Té algun passatge també que m'ha semblat molt preciós sobre Déu com a pare. Està tret del seu «Diari íntim», aquest diari que es va descobrir l'any 1970, que conservava la seva família, i que té pàgines precioses. Està escrit en un moment en el qual Unamuno sembla que fa una opció total per la fe, però ell, com he dit en altres moments, no arribarà mai a creure que raó i fe són compatibles. I opta per una cosa que sona molt estranya, i que per a ell és racionalitat: el seu heroi és Don Quixot. Don Quixot li sembla que és l'home autèntic, que viu d'una manera autèntica i veritable. La raó no ens duu a l'autèntica veritat. I diu això de Déu Pare: «¡Padre! Ésta es la revelación de Cristo, pues en toda la ley antigua no aparece Dios como Padre. Lo más característico del cristianismo es la paternidad divina, el hacer a los hombres hijos del Creador, no creaturas meramente, sino hijos. ¡Padre! Nuestros hijos buscan nuestro arrimo. El hijo dirige a su padre una mirada sonriente y le pide no un favor positivo, no un acto que fomente su vida, sino una mera caricia. ¡Papá! me llama mi hijo, y si le respondo: ¿qué? lo siente, quiere que le diga: ¡querido! Y se arrima a mí, se aprieta contra mí y allí se queda gozándose en sentir mi arrimo y mi contacto, en tenerme junto a él y volviendo de cuando en cuando sus ojos a los míos para ver que le miro con cariño. Así a nuestro Padre no le pedimos favores de material progreso, ni riquezas, ni salud, ni placeres, ni honores, sino su *arrimo* y su *calor*, que nos mire espiritualmente, que nos sintamos bajo su santa providencia. ¡Augusto misterio el del amor! La existencia del amor es lo que prueba la existencia del Dios Padre. ¡El amor! No un lazo interesado ni fundado en provecho, sino el amor, el puro deleite de sentirse juntos, de sentirnos hermanos, de sentirnos unos a otros. Padre nuestro que estás en los cielos. En los cielos, sobre todos nosotros, en el cielo común, común a todos, un Padre para todos».⁷

⁷ MIGUEL DE UNAMUNO, *Diario Íntimo*, pp. 50-51.

Em sembla molt bonica aquesta meditació d'Unamuno sobre la paternitat de Déu.

També té un text que m'agrada molt sobre la naturalesa de l'amor: «Porque los hombres solo se aman con amor espiritual cuando han sufrido juntos un mismo dolor, cuando araron durante algún tiempo la tierra pedregosa uncidos al mismo yugo de un dolor común. Entonces se conocieron y se sintieron, y se con-sintieron en su común miseria, se compadecieron y se amaron. Porque amar es compadecer, y si a los cuerpos les une el goce, úneles a las almas la pena».

Crec que el pensament d'Unamuno és molt més ampli, però hem vist una mica com fa aquest lligam entre l'amor, la fe i l'esperança, com parteix d'aquestes realitats tan profundes en la persona humana, i això explica que la vida de fe no és una vida que jo la pugui escollir o no escollir. Per a Unamuno mai el ser creient és un assumpte poc important o important però relativament important. Per a Unamuno la fe és la vida, i renunciar a la fe és renunciar a trobar sentit a la vida, a l'existència.

Ara vull comentar alguns passatges de la novel·la «San Manuel Bueno Mártir», la darrera del nostre autor on, d'una manera narrativa, expressa els seus pensaments. Les relacions de les persones de la novel·la expressen tot el seu sentiment tràgic de la vida. L'acció està ambientada en un poblet que es diu Valverde de Lucerna, i el principal personatge és el mossèn, el rector del poble, Don Manuel Bueno. Fa un retrat d'aquest mossèn que a mi em sembla una imatge del mateix Jesús. És un mossèn extremament bo, que estima entranyablement tot el seu poble i especialment els més pobres. Quan el dia del seu sant tot el poble el felicita, els demana que es posin una camisa nova i als qui no tenen, els la compra i fa que la tinguin. Fins i tot fa estimar el taumaturg, perquè quan Don Manuel prega per algú, aquest diu que es cura, per l'amor que li transmet. Unamuno fa un retrat d'un mossèn que commou profundament el poble quan predica, quan celebra l'Eucaristia i, sobretot, quan resa el Credo. I, no obstant, aquest mossèn té un secret. El seu secret és que no creu. Li sembla que no hi ha res, que després de morir tot s'acaba. I al final, acaba morint de tristesa per aquest tema, això, se'l va menjant. Per a ell és molt important la vida cristiana, és a dir, tot el que s'ha de viure com a cristians: que els més petits són els més importants, oblidar-te de tu, donar amor, creure en la vida eterna, tenir esperança, estimar Déu... I troba que això és el que fa felicitat al poble, i ell vol donar-li aquesta felicitat i no el vol privar de cap de les maneres. I ho vol expressar de la millor manera. I posa tota l'ànima, tot el seu cos al servei que el poble visqui aquesta fe.

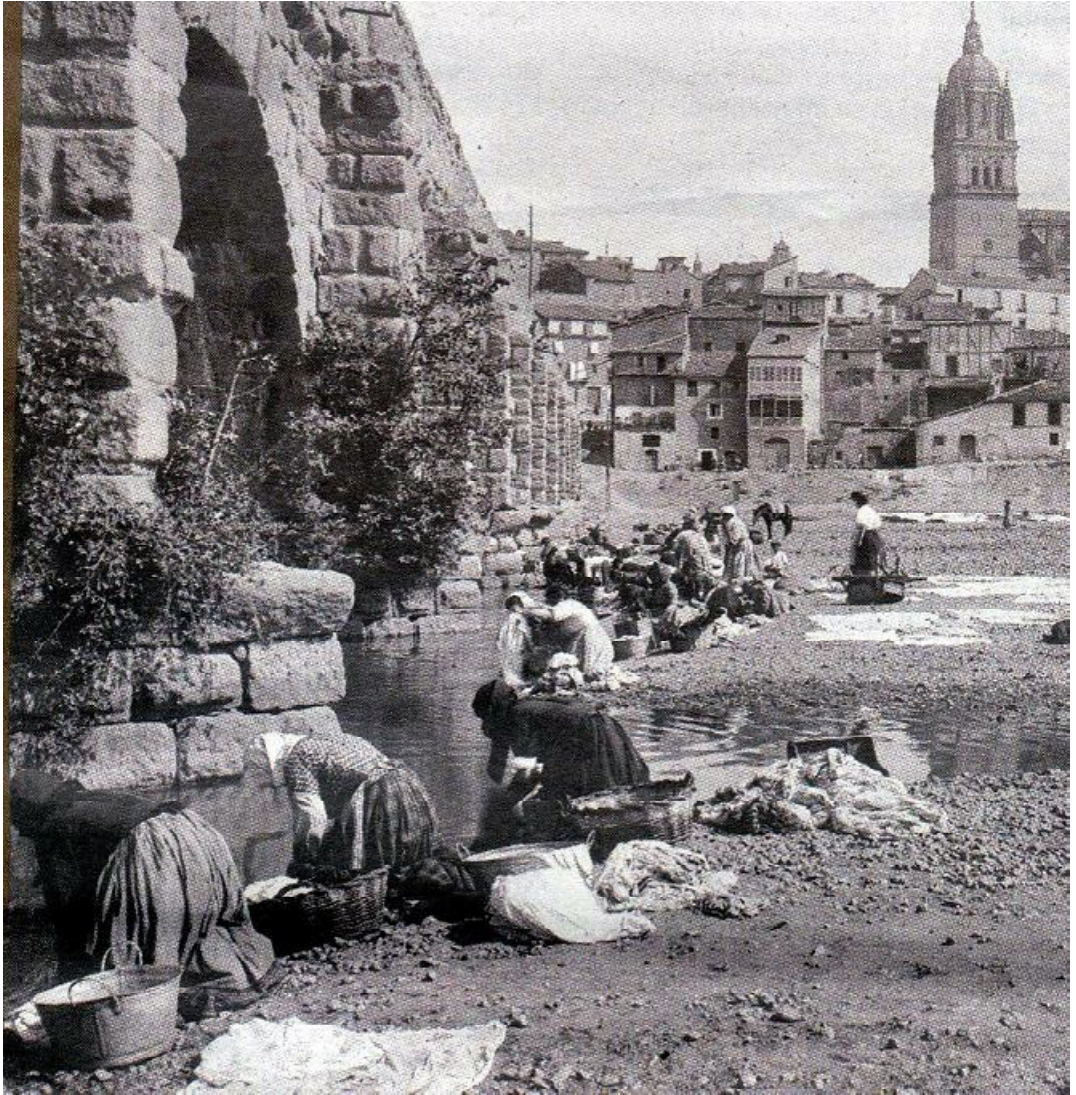
Hi ha passatges impressionants. Quan tot el poble resa el Credo amb ell: «En el pueblo todos acudían a misa, aunque solo fuese por oírle y por verle en el altar, donde parecía transfigurarse, encendiéndosele el rostro. Había un santo ejercicio que introdujo en el culto popular, y es que, reuniendo en el templo a todo el pueblo, hombres y mujeres, viejos y niños, unas mil personas, recitábamos al unísono, en una sola voz, el Credo: «Creo en Dios Padre Todopoderoso, Creador del Cielo y de la Tierra...» y lo que sigue. Y no era un coro, sino una sola voz, una voz simple y unida, fundidas todas en una y haciendo como una montaña, cuya cumbre, perdida a las veces en nubes, era Don Manuel. Y al llegar a lo de «creo en la resurrección de la carne y la vida perdurable» la voz de Don Manuel se zambullía, como en un lago, en la del pueblo todo, y era que él se callaba. Y yo oía las campanadas de la villa que se dice aquí que está sumergida en el lecho del lago –campanadas que se dice también se oyen la noche de San Juan– y eran las de la villa sumergida en el lago espiritual de nuestro pueblo; oía la voz de nuestros muertos que en nosotros resucitaban en la comunión de los santos. Después, al llegar a conocer el secreto de nuestro santo, he comprendido que era como si una caravana en marcha por el desierto, desfallecido el caudillo al acercarse al término de su carrera, le tomaran en hombros los suyos para meter su cuerpo sin vida en la tierra de promisión».⁸ Aquest passatge expressa molt bellament la importància que té per a Unamuno l'Església, el poble, tot el poble que creu, que estima, encara que Don Manuel no hi creia. D'alguna manera la fe de la seva gent era la seva pròpia fe, la fe que el sostenia a ell i que ell procurava que sostingués a aquell poble.

També, en aquesta novel·la, em va commoure de manera especial la sensibilitat pels més petits que pateixen. Sempre l'acompanya, a Don Manuel, el que anomenem «el tonto del pueblo», Blasillo, i que sempre va repetint les seves paraules i el seus sermons. El divendres sant, quan Don Manuel recitava «Déu meu, Déu meu, ¿per què m'heu abandonat?», tot el poble quedava estremit, impactat, i Blasillo ho anava repetint per tot el poble: «Dios mío, Dios mío, ¿por qué me has abandonado?» Blasillo, al final, quan Don Manuel mor, a la cadira, a la parròquia, ell s'acomia de la seva gent, Blasillo que està assegut al seu costat mor juntament amb ell.

⁸ MIGUEL DE UNAMUNO, *San Manuel Bueno Mártir*, dins *Obras Selectas*, col. Austral Summa, ed. Espasa Calpe, Madrid 1998, p. 845.

Hi ha un passatge que també és molt bonic, d'un dia que van venir uns titellaires per distreure els infants i el poble, i un pallasso. Diu així: «Una vez pasó por el pueblo una banda de pobres titiriteros. El jefe de ella, que llegó con la mujer

gravemente enferma y embarazada, y con tres hijos que le ayudaban, hacía de payaso. Mientras él estaba en la plaza del pueblo haciendo reír a los niños y aun a los grandes, ella, sintiéndose de pronto gravemente indispuesta, se tuvo que retirar, y se retiró escoltada por una mirada de congoja del payaso y una risotada de los niños. Y escoltada por Don Manuel, que luego, en un rincón de la cuadra de la posada, la ayudó a bien morir. Y cuando, acabada la fiesta, supo el pueblo y supo el payaso la tragedia, fuéronse todos a la posada y el pobre hombre, diciendo con llanto en la voz: «Bien se dice, señor cura, que es usted todo un santo», se acercó a este queriendo tomarle la mano para besársela, pero Don Manuel se adelantó, y tomándosela al

payaso, pronunció ante todos: El santo eres tú, honrado payaso; te vi trabajar y comprendí que no sólo lo haces para dar pan a tus hijos, sino también para dar alegría a los de los otros, y yo te digo que tu mujer, la madre de tus hijos, a quien he despedido a Dios mientras trabajabas y alegrabas, descansa en el Señor, y que tú irás a juntarte con ella y a que te paguen riendo los ángeles a los que haces reír en el cielo de contento. Y todos, niños y grandes, lloraban, y lloraban tanto de pena como de un misterioso contento en que la pena se ahogaba».⁹

És una mica això, m'atreveria a dir, com les Benaurances. «Benaurats els qui ploren perquè seran consolats». Com capta aquí el misteri de l'home que treballa per nodrir la seva família, que treballa per fer feliços els altres, per alegrar els infants... Aquesta sacralitat de l'home honrat, de l'home bo, de l'home que estima. Aquí expressa Unamuno la seva fe cristiana, la seva concepció de la vida de l'home. Per a Unamuno això és la vida, és el que dóna sentit. Creure que darrere d'això no hi ha res és una cosa terrible, absurda. Realment donant la vida pels altres, treballar, estimar, això és el que val la pena, ser cristià. Unamuno considera que això és irrenunciable i ho expressa a través d'aquestes paraules de Don Manuel, que expressa la seva

⁹ O. c., pp. 848-849.

reverència, el seu amor per aquest pallasso que està donant la seva vida per la família, i que sofreix d'aquesta manera.

Crec que per a Miguel de Unamuno el cristianisme és sobretot una cosa que ha de ser viscuda. El cristianisme és vida, és una manera de relacionar-nos amb la vida, amb les persones, amb Déu.

A «San Manuel Bueno Mártir», a vegades hi ha descripcions del paisatge, en el qual hi ha com un anhel que el paisatge sigui persona, d'alguna manera, que està tot carregat de presència i de vida, sobretot al llac d'aquell poble, que ha submergit el poble antic... Darrere d'aquell llac, aquelles roques i aquells arbres hi ha records de persones i vivències. Tot està carregat d'un sentit que ha de ser Déu.

Per acabar, voldria citar un text sobre la pregària que fa Miguel de Unamuno i que està en una altra novel·la, «La Tía Tula». Em sembla molt bonica aquesta definició

o reflexió sobre la pregària que fa. Retorna sobre el tema: la fe, sobretot és vida. No arribarem a Déu per la raó, hi arribarem per la vida. D'alguna manera crec que aquí hi ha la seva pròpia experiència. Amb tota la seva raó no és capaç d'arribar a Déu, en canvi, la seva dona, amb el seu amor, la seva entrega, la seva fe senzilla, li sembla una persona que val la pena que sigui així. És el testimoni de la vida. Diu: «L'oració no és tant una cosa que s'hagi de complir a unes o altres hores, en un lloc apartat i recollit, i en una postura estudiada. L'oració és una manera de fer-ho tot, com una ofrena, amb tota l'ànima i vivint en Déu. L'oració és el menjar i el beure, el passejar i el jugar, el llegir i l'escriure, la conversa i, fins i tot, el dormir, i prego tot, i la nostra vida és un continu i mut 'faci's la vostra voluntat', i un incessant 'vingui a nosaltres el vostre Regne', no ja pronunciats, però ni tan sols pensats, sinó viscuts».

Amb aquestes lletres he volgut donar unes pinzellades sobre Unamuno i la seva visió cristiana de la vida. És una cosa molt modesta i petita, però espero que serveixi per a llegir i endinsar-nos en el seu pensament, en les seves novel·les que ajuden a descobrir que la nostra fe, en realitat, és una cosa molt bella, que arrela en el més profund de la persona humana, que no són històries de la nostra ment sinó, tot el contrari, que arrelen en l'anhel més profund de l'home.

